

JUHANI SUOMI

**TALVISODAN
TAUSTA**

TAMMI

Juhani Suomi

TALVISODAN TAUSTA

NEUVOSTOLIITTO
SUOMEN ULKOPOLITIIKASSA
1936-1938

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

© JUHANI SUOMI JA KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI 2014

KIRJA ILMESTYI ENSIMMÄISEN KERRAN VUONNA 1973
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVAN KUSTANTAMANA.

ISBN 978-951-31-8099-7
PAINETTU EU:SSA

Äidille ja isälle

Kerran viel'

Tämä teos julkistettiin ensimmäisen kerran keväällä 1973. Se ilmestyi keskelle kiihkeänä vellovaa keskustelua. Kiistelyn oli käynnistänyt puhe, jonka tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli vastikään pitänyt ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunantosopimuksen (yya-sopimus) 25-vuotisjuhlassa. Presidentti oli puheessaan keskittynyt paljolti talvisodan esihistoriaan ja esittänyt sen syistä tulkintoja, joita monet pitivät uusina. Seuranneessa keskustelussa äänessä oli paljon niitä, jotka eivät voineet lainkaan hyväksyä hänen näkemyksiään. Toiset taas olivat riemuissaan siitä, että vanhoja myyttejä oli vihdoinkin uskaltauduttu ravistelemaan ja että asioista oli ryhdytty puhumaan niiden oikeilla nimillä.

Ajankohdasta johtuen »Talvisodan tausta» tulkittiin puheenvuoroksi tässä tunteita tavattomasti kuohuttaneessa keskustelussa. Kumpikin kiistelevä osapuoli oli löytävinään teoksesta todisteita omille näkemyksilleen, näyttävimminkin tasavallan presidentti, joka vetosi teokseen myös julkisuudessa.

Syksyllä keskustelu vihdoin laantui, ja sen myötä teoskin unohtui. Siihen mennessä se oli jo ehtinyt elää pitempään kuin tietokirjat keskimäärin. Onhan joku joskus puolivakavissaan väittänyt niiden yleensä sinnittelevän vain syksystä jouluuun. Vuoden 1973 päättyessä teos vielä palkittiin vuoden parhaana historiallisena tutkimuksena. Palkinto ei kuitenkaan jaksanut nostaa sitä enää uudelleen julkisuuden valokeilaan.

Sen jälkeen »Talvisodan taustan» viimeinen painos oli pitkään loppuunmyytynä. Toisen tulemisensa teos koki syksyllä 1989, jolloin tuli kuluneeksi puoli vuosisataa talvisodan syttymisestä. Merkkivuosi polkaisi käyntiin jälleen vilkkaan keskustelun sodan syistä ja merkityksestä. Tällä kerralla keskusteluun osallistuttiin myös itärajamme takaa, missä aiheesta esitettiin monia kärkeviä näkemyksiä.

Marraskuun viimeisenä päivänä 2014 talvisodan syttymisestä tulee kuluneeksi seitsemänkymmentäviisi vuotta. Olen iloinen siitä, että Kustannusosakeyhtiö Tammi on halunnut muistaa tapahtumaa julkaisemalla vielä uuden painoksen pitkään loppuunmyytynä olleesta klassikosta, joka näin kokee kolmannen tulemisensa. Tälläkin kerralla se tapahtuu tilanteessa, jossa keskustelu käy lähes kaiken muun alleen peittävänä, suorastaan raivoisana. Näitä rivejä kirjoitettaessa viittaukset talvisotaan ovat vielä satunnaisia, mutta jo nyt Venäjää vastaan hyökätään ankarasti – toistaiseksi lähinnä Ukrainan tapahtumien varjolla.

Herakleitos, yksi antiikin suurista filosofeista, todisti aikanaan, ettei samaan virtaan voi astua kahdesti. Häneen ja moneen myöhempään ja vähäisempään profettaan on vedottu aina silloin, kun on haluttu todistella, ettei historia voi toistua. Ehkä se ei kirjaimellisesti niin teekään, mutta pakko on myöntää, että viimeisen puolen vuoden aikana Suomen politiikassa ja käydyssä turvallisuuspolitiikkaa koskeneessa keskustelussa on ollut havaittavissa hämmästyttävää samankaltaisuutta talvisotaa edeltäneiden vuosien kanssa.

Viime viikkojen Ukraina-kriisin myötä tuo samankaltaisuus on vain korostunut. Suomen ulkopoliittinen johto ja media ovat toistuvasti julkisesti kiistäneet Venäjän olevan mikään suurvalta. Sitä on luonnehdittu – samaan tapaan kuin 1930-luvun lopulla – lähinnä valtakunnaksi, joka seisoo savijaloilla. Venäjän presidentti on leimattu enemmän tai vähemmän peiteltysti mielenvikaiseksi. Virallinen Suomi on ottanut Moskovaan etäisyyttä vetoamalla siihen, ettei Suomella ole enää omaa idänpolitiikkaa, koska sekin on EU:lle alisteinen. Venäjän Suomelle muodostamaa sotilaallista uhkaa on tuotu näyttävästi esille eri foorumeilla. Samalla Suomen turvallisuuspoliittisen johdon aktiviteetti on kohdistunut näkyvästi ja näyttävästi sotilaallisten liittolaisten etsintään. Tuoreimpiin ilmiöihin kuuluvat lehdissä julkaistut enimmältään samojen henkilöiden avoimesti venäläisvastaiset, jopa vanhan »ryssävihan» tunteja tavoittelevat kannanotot, joiden ajatuskulku ja kielikuvat myötäilevät huomiota herättävällä tavalla suomalaisen oikeistoradikalismin ja sen keulakuvan IKL:n äänenpainoja 1930-luvun lopulla.

Hämmästyttävän paljon on nykyajassa siis havaittavissa samankaltaista kehitystä kuin Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa talvisodan edellä.

Kosolti esimerkkejä löytyy siitäkin, että monille tuottaa ylivoimaisia vaikeuksia oppia historiasta mitään. Aivan kuin kouluesimerkkinä täs-

tä tuli juuri tätä kirjoitettaessa julkisuuteen kenraali Gustav Hägglundin, aiemman puolustusvoimain komentajan, analyysi naapurisuhteiden tilasta: »Eivät venäläiset (joukot) tänne uskalla tulla. Ne tietävät, että täällä tulee turpiin!»

Mutta jos historia ja historiankirjoitus kaikesta huolimatta voisivat jotakin meille opettaa, saattaisi tuo opetus olla tämän teoksen aihepiirin ja sen kattamien vuosien osalta esimerkiksi se, jonka Suomen Moskovan-lähettiläs A.S. Yrjö-Koskinen – vankka oikeistolainen – tiivistä jo vuonna 1936 toteamukseksi: »Suomen ja Neuvostoliiton poliittisissa suhteissa on käsittääkseni luottamusmomentilla aivan keskeinen merkitys, vielä suuremmassa määrässä, kuin mitä hyvien suhteiden ylläpitämiseen muiden maiden kanssa yleensä vaaditaan.»

Vaikka tämän teoksen ensimmäisen painoksen julkistamisesta on kulunut jo runsaat neljä vuosikymmentä, en ole kuluneiden vuosien aikana havainnut, että teoksen kirjoittamisaikana vielä suljettuina olleista arkistoista olisi myöhemmin noussut esille sellaisia tietoja, jotka olisivat pakottaneet tekemään olennaisia tarkistuksia tässä teoksessa piirrettyyn kokonaiskuvaan Suomen Neuvostoliitto-politiikasta talvisodan edellä. Itse asiassa neuvostohistorioitsijoiden vuosien varrella esittämät paljastukset ovat jopa entisestään korostaneet keväällä 1938 alkaneen salaisen keskustelukosketuksen merkitystä.

Helsingissä Minna Canthin päivänä 2014

Juhani Suomi

Sisällysluettelo

Kerran vielä ... 7

Johdanto ... 14

I TIE TARTOSTA ... 19

1. NEUVOSTOLIITON TURVALLISUUSJÄRJESTELMÄSTÄ
POHJOISMAISEEN PUOLUEETTOMUUTEEN ... 20
2. SUHTEET ITÄÄN KIRISTYVÄT ENTISESTÄÄN ... 37
  21. Rudolf Holsti nimitetään ulkoministeriksi ... 38
  22. Erilaisia käsityksiä noudatettavasta idänpolitiikasta ... 44
  23. Leningradin varjossa ... 49

II MOSKOVASTA BERLIINIIN ... 56

1. MINISTERI HOLSTIN VIERAILU NEUVOSTOLIITOSSA ... 58
  11. Valmisteluja ja vaikeuksia ... 60
  12. Matka ... 66
  13. Tuloksista ... 71
2. IDÄNSUHTEIDEN UUDET NÄKYMÄT ... 77
  21. Svinhufvud kärsii tappion ja Cajander muodostaa
»punamultahallituksen» ... 77
  22. Suomen ulkopoliittisen aseman vahvistuminen ... 87
  23. Kitkaa ja uusia lähentymisyhteyksiä ... 94
  24. Saksan laivastovierailun seuraukset ... 98
  25. Huomio kohdistuu rajaseudulle ... 105
  26. Neuvostopolitiikka muuttumassa ... 112

3. POHJOISMAISEN PUOLUEETTOMUUDEN TIELLÄ ... 115
  31. Yhteistyön edellytykset paranevat ... 116
    311. Toiveita puolustuksellisesta yhteistoiminnasta ... 118
  32. Pohjoismainen puolueettomuuspolitiikka ja Kansainliitto ... 125
  33. Paasikiven huolet ... 133
4. KOLMANNEN VALTAKUNNAN VARJO ... 137
  41. Moskovan-matkan jälkeen ... 139
    411. Närkästystä ja kritiikkiä ... 139
    412. Holstin johdolla toteutettava ulkopolitiikka ylläpitää epäluuloja ... 144
    413. Saksa lisää aktiviteettiaan ... 150
  42. Holsti vierailee Berliinissä ... 153

III TAKAISKUJA IDÄSSÄ TUNNUSTELUJA LÄNNESSÄ ... 165

1. SUHTEET VIILENEVÄT ... 166
  11. Idänpolitiikkaa ruoditaan ... 167
  12. Vaikeudet tulevat harvoin yksin ... 176
  13. Merkkejä Neuvostoliiton politiikan jyrkentymisestä ... 184
2. AHVENANMAA ... 194
  21. Suomen aloite ... 196
  22. Anchlussin jälkeen ... 202

IV TURVALLISUUSKYSYMYKSIÄ ASTUU ETUALALLE ... 211

1. MIES NIMELTÄ JARTSEV ... 212
  11. Keskustelujen avaus ... 213
  12. Jartsevin yritykset eivät tuota tulosta ... 221
  13. Keskustelut siirtyvät Tannerin hoidettaviksi ... 228

2. AHVENANMAAN-NEUVOTTELUT ALKAVAT ... 243
  21. Neuvottelut uhkaavat kariutua kysymykseen Neuvostoliiton asemasta ... 245
  22. Neuvotteluja käydään ... 254
    221. Suunnitelmien toteuttaminen ja Neuvostoliitto ... 256
    222. Yhteistyötä – mutta millaista? ... 265
  23. Syyskuun kriisi ... 271
3. SUOMEN EPÄKIITOLLINEN ASEMA ... 283
  31. Epäluuloja Moskovassa ... 283
  32. ... ja Berliinissäkin ... 288
  33. Rauhaton raja ... 292
4. »UUTEEN» PUOLUEETTOMUUTEEN ... 303
  41. Pakoteartiklan ehdonvaraisuus ... 304
  42. »Regionaaliset järjestelyt puolueettomuuden aseelliseksi turvaamiseksi» ... 310

V MÜNCHENIN JÄLKEEN ... 319

1. SAKSAN-SUHTEIDEN KIRISTYMINEN JA SEN SEURAUKSET ... 321
  11. Holsti joutuu eroamaan ... 323
    111. Painostusta ... 324
    112. Eron syistä ... 326
  12. Uusi ulkoasiainministeri ... 331
2. NEUVOSTOLIITON JA SAKSAN VÄLIVYÖHYKKEELLÄ ... 335
  21. Suhtautuminen eristettyyn Neuvostoliittoon ... 336
  22. Myöhäissyksyn tapahtumien vaikutus idänsuhteisiin ... 341
    221. Epäilyksiä Suomen politiikan muuttumisesta ... 342
    222. IKL:n toiminnan lakkauttamisyritys ... 344

3. KESKUSTELUT JARTSEVIN KANSSA PÄÄTTYVÄT ... 350
  31. Jartsev ottaa uudelleen yhteyttä ... 351
  32. Ulkoasiainministeri vaihtuu ja keskustelut siirretään Moskovaan ... 362
    321. Holsti syrjäytetään ... 363
    322. Toivola ja Pakaslahti neuvottelijoina ... 371
  33. Erkko katkaisee kosketuksen ... 377
4. KOHTI RATKAISUA ... 379
  41. Epäluulojen noidankehä ... 381
  42. Marraskuun neuvottelut ... 389
  43. Ulkoministerinvaihdon jälkeen ... 397

VI »KOHTALO ON MÄÄRÄNNYT SUOMEN JA
NEUVOSTOLIITON RAJANAAPUREIKSI» ... 404

Epilogi ... 427

Liite ... 429

Lähdeviitteet ... 431

Lähteet ja kirjallisuus ... 515

Henkilöhakemisto ... 530

Johdanto

Tuskin mikään historiallinen tapahtumasarja on saanut Suomen kansan yleisessä tietoisuudessa niin korostetun merkityksen kuin talvisota. Se oli epäilemättä – kuten Keijo Korhonen arvelee – historiamme tärkeimpiä yhteisiä kansallisia elämyksiä, ja niinpä sen vaikutukset ovatkin tuntuneet pitkään ja laajalti suomalaisessa yhteiskunnassa.¹ Jo aikoja sitten sen merkitys on laajentunut alkuperäisiä puitteitaan laajemmalle. Siitä on tullut käsite, joka symbolisoi eräitä pysyviä arvoja: hämmästyttävää ja kaikkivoipaa yksimielisyyttä sekä aineelliset ja henkiset voimavarat ylittävää taistelutahtoa oikeaksi uskotun asian puolesta.

Vaikka talvisodan syttymisestä onkin jo kulunut enemmän kuin kolme vuosikymmentä, ei se ole silti menettänyt ajankohtaisuuttaan. Sen syntyyn palataan yhä uudelleen ja uudelleen. Sodan syitä eivät ole pyrkineet selittämään ainoastaan historioitsijat vaan myös poliitikot. Lautuissa käsityksissä on havaittavissa selvä kahtiajako: näkökulmasta riippuen sota on nähty joko väistämättömänä kohtalona tai taitamattoman ulkopoliitiikan hedelmänä. Jälkimmäisen käsityksen kannalla olevien mielestä sodan välttämiseksi olisi ollut tiettyjä edellytyksiä; edellisen näkemyksen edustajat sen sijaan pitävät tapahtunutta historiallisen kehityksen ja olosuhteiden tuloksena.²

Harvoin lienee tutkimusajatuksen syntyminen ajoitettavissa niin tarkoin kuin tämän kirjoittajan osalta. – Presidentti Urho Kekkonen lausui 5.12.1967 valtakunnallisessa itsenäisyysjuhlassa pitämässään juhlapuheessa mm. seuraavaa:

»Nuorelle valtakunnalle ulkopoliitiikka on vaikea taito, sitä vaikeampi, jos maantieteellinen asema ja historiallisten vaiheiden jättämä perintö ovat sellaisia kuin Suomen. Fatalisti voi sanoa, että osamme vuosina 1939 ja

1941 oli ennalta määrätty. Mutta se, joka ei tunnusta irrationaalisille kohtalon voimille puheenjohtajan paikkaa valtakunnan neuvospöydässä ei tyydy näin helppoon menneen arviointiin.»

Tämä antoi virikkeen tekijän mielenkiinnon suuntautumiselle talvisodan esihistoriaan. Päätöksen sinetöivät aiheen kannalta suotuisat puitteet. Näyttihän siihen asti suljettuina pidettyjen arkistojen asteittainen avautuminen tarjoavan tutkimuksen pohjaksi runsaasti uutta lähdemateriaalia.

Koska toisaalla oli samanaikaisesti valmisteilla laaja Suomea neuvostodiplomatiassa vuosina 1919–1939 käsittelevä tutkimuskokonaisuus³, jonka voitiin odottaa Neuvostoliiton Suomen-politiikkaa kartoittaessaan myös erittelevän talvisodan syitä Moskovan näkökulmasta, päätti tämän tekijä paneutua aiheeseen vastakkaiselta suunnalta, ts. Helsingin horisontista käsin. Niinpä nyt käsillä oleva tutkimus tarkasteleekin – kuten otsikostakin käy ilmi – Neuvostoliittoa Suomen ulkopoliitikassa.

Tutkimuksen päätehtävänä on koettaa selvittää, millainen rooli Neuvostoliitolla oli Suomen ulkopoliitikassa. Ongelmaa ei ole pyritty lähestymään pelkästään Suomen ja Neuvostoliiton välisen »tavanomaisen» diplomatian ja salaisten ns. Jartsev-keskustelujen valossa. Oikeiden mitasuhteiden selville saamiseksi sekä vääristymien ja Suomen idänsuhteiden liiallisen ja yksipuolisen esilletuomisen välttämiseksi on aihetta käsitelty myös muiden 1930-luvun lopulla Suomen ulkopoliitikassa keskeistä osaa esittäneiden kysymysten näkökulmasta. Niistä on ennen kaikkea mainittava Suomen suhteet Saksaan, jotka on usein nähty Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden funktiona. Muiksi tarkastelukulmiksi on valittu vuodesta 1937 lähtien yhä keskeisemmän merkityksen saaneet Suomen suhteet Skandinaviaan, nimenomaan Ruotsiin, sekä viimeksi mainittuja suhteita vuosikymmenen lopulla hallinnut kysymys Ahvenanmaan koskemattomuuden suojelemisesta. Jonkin verran on käsitelty myös Suomen Kansainliitto-politiikkaa ja nimenomaan suhtautumista peruskirjan 16. artiklaan eli ns. pakoteartiklaan, jonka ympärillä käytiin vuosina 1936–1939 vilkasta diplomaattista köydenvetoa. Kaikkien näiden kysymysten avulla on pyritty saamaan selville, miten ja missä määrin Suomen idänsuhteet heijastuivat asenteisiin ja ratkaisuihin näillä maan ulkopoliitikan keskeisillä osa-alueilla ja päinvastoin. Tutkimuksessa on myös pyritty hahmottamaan Suomen idänpolitiikkaa

koskevaa päätöksentekoa. Samoin on koetettu kartoittaa, millainen oli koostumukseltaan se piiri, joka omaksui arvostelevalta tai vastustavalta kannan Suomen Neuvostoliiton-politiikkaan. Viime kädessä pyritään kaiken edellä esitetyn avulla selittämään talvisodan syttymistä.

Talvisodan esihistoriaan puuttuneissa teoksissa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden tarkastelu on yleensä aloitettu huhtikuun 14. p:stä 1938, ts. päivästä, jolloin Neuvostoliiton Helsingin-lähetystön toinen sihteeri Boris Jartsev otti ensi kerran yhteyttä ulkoministeri Rudolf Holstiin.⁴ Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa on ajassa menty kuitenkin kauemmas taaksepäin. Lähtökohdaksi on valittu talvi 1937. Ratkaisua voidaan perustella useillakin syillä. Jo edellisen syksyn ajalta voidaan osoittaa eräitä tapahtumia, jotka Moskova tulkitse vähäisiksi valopilkuiksi suomalais-neuvostoliittolaisissa suhteissa. Sellaisia olivat: eduskuntavaalien sosiaalidemokraateille voitolliset tulokset; T.M. Kivimäen hallituksen kaatuminen ja Kyösti Kallion neljännen, kokoonpanoltaan maalaisliittolaisenemmistöisen hallituksen muodostaminen; Rudolf Holstin nimityksensä Kremlin saksalaisystävällisenä pitämän Antti Hackzellin seuraajaksi ulkoministerinä.⁵ Kuitenkin vasta talvella 1937 tapahtui sellaista, jolla oli konkreettisia vaikutuksia maiden välisiin suhteisiin. Helmikuun alussa Holsti teki ensimmäisenä suomalaisena ulkoministerinä virallisen vierailun Neuvostoliittoon. Vain muutamia päiviä vierailun jälkeen Suomessa suoritettiin presidentinvaali, jossa Neuvostoliiton saksalaissuuntauksen symbolina pitämä P.E. Svinhufvud kärsi tappion. Vaalin myötä tuli hallituksenvaihdos ajankohtaiseksi, ja 12.3.1937 sai nimityksensä A.K. Cajanderin muodostama ns. punamultahallitus, joka kokoonpanoltaan (vrt. s. 82) oli itse asiassa Suomen silloisissa oloissa lähinnä Kominternin korostaman kansanrintaman ihannetta. Nämä kolme nopeasti toisiaan seurannutta tapahtumaa saivat aikaan näkyvän lämpenemisen Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa. Osoitettiin onkin puhuttu »suojasään»⁶ alkamisesta.

Talvea 1937 tutkimuksen lähtökohdana puoltaa sekin seikka, että jo Holstin Moskovan-matkan aikana puolustusasiain kansankomissaari, marsalkka K.J. Vorošilov totesi ulkoministerille, että neuvostohallituksen tulisi saada edes jonkinlainen vakuutus siitä, miten Suomi tulisi menettelemään, jos jokin kolmas valtio ryhtyisi lupaa kysymättä käyttämään sen aluetta aloittaakseen sotatoimet Neuvostoliittoon vastaan.⁷ Vorošilov esitti siis itse asiassa jo silloin pyynnön, johon Jartsev sitten tuli hakemaan vastausta runsaat neljätoista kuukautta myöhemmin.

Ajankohdasta on niin ikään todettava, että Suomen ja Saksan suhteet alkoivat viilentyä Holstin em. vierailusta lähtien. Samanaikaisesti Suomi alkoi näkyvästi lähentyä Skandinavian maita, ennen kaikkea Ruotsia, lunastaen itse asiassa vasta tällöin lopullisesti paikan pohjoismaisen yhteistyön piirissä. Sitä paitsi sittemmin Jartsev-keskusteluissakin keskeisen merkityksen saaneen Ahvenanmaan-kysymyksen alkukin ajoittuu kevääseen 1937.

Tekijän kaksiosaiseksi suunnitteleman tutkimuskokonaisuuden päätepiteenä on Suomen turvallisuuspolitiikan haaksirikko, talvisota. Nyt käsillä oleva yliopistollisena väitöskirjana ilmestyvä tutkimus muodostaa tämän kokonaisuuden ensimmäisen osan päättyen ajallisesti vuoden 1938 loppuun. Aikarajan valintaa voidaan perustella sillä, että mainittu ajankohta muodosti taitekohdan tapahtumien kulussa. Tähän vaikutti ennen kaikkea ulkoministerin vaihtuminen. Holsti, jonka nimitys aikanaan oli ollut tulkittavissa Suomen idänpolitiikan linjan tarkistusyritykseksi, joutui eroamaan, ja uudeksi ulkoministeriksi nimitettiin päätoimittaja-toimitusjohtaja Eljas Erkko. Viimeksi mainittu asennoitui itäiseen suurvaltanaapuriin epäluuloisesti, mikä heijastui myös hänen äänenkannattajiensa palstoilta: maan suurin päivälehti Helsingin Sanomat sekä Ilta-Sanomat suhtautuivat Neuvostoliittoon yleensä arvostelevasti ja viileästi. Kun Holstin eron lisäksi katsottiin johtuneen Saksan painostuksesta, on ymmärrettävää, että Erkon mahdollisuudet hoitaa menestyksellisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteita olivat alusta alkaen heikot. Moskovan tiedetäänkin epäilleen, että Kolmannen valtakunnan vaikutus Suomessa tulisi kasvamaan.⁸ – Sen, että Suomen idänpolitiikassa oli saavuttu jonkinlaiseen taitekohtaan, osoitti ehkä selvimmin Erkon päätös Jartsevin kanssa ylläpidetyn keskustelukosketuksen katkaisemisesta.

Uuden ulkoministerin myötä Suomen ulkopolitiikka alkoi vuoden 1938 lopulta lähtien suuntautua yhä selvemmin Skandinaviaan, nimenomaan Ruotsiin. Tämä heijastui myös Ahvenanmaan linnoittamiskysymykseen, jossa vielä ennen joulua edettiin Neuvostoliiton vastustuksesta huolimatta ratkaisun kynnykselle. Vuoden 1938 lopulta on myös mainittava sittemmin Holstin eroon huipentunut Suomen ja Saksan suhteiden kärjistyminen.

Neuvostoliiton roolia Suomen ulkopolitiikassa vuosina 1937–1938 on tähän mennessä käsitelty varsin vähän, ja silloinkin kun aiheeseen on puututtu, tämä on tapahtunut Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden laa-

jemman analyysin yhteydessä. Tässä suhteessa on mainittava ennen kaikkea Keijo Korhosen vuonna 1971 ilmestynyt Suomea neuvostodiplomatiassa vuosina 1933–1939 tarkasteleva tutkimus, jossa ei ole voitu välttyä käsittelemästä myös Suomen idänpolitiikkaa. Samoin on mainittava Max Jakobsonin kevästä 1938 liikkeelle lähtevä, lähes yksinomaaisesti painettuun lähdemateriaaliin perustuva talvisotatutkimus.¹⁰ Jonkin verran Suomen ja Neuvostoliiton suhteita vuosina 1937–1938 on kosketeltu vt. professori Mauno Jääskeläisen käsikirjoituksessa »Valtioneuvoston historia 1931–1939», vuodelta 1943 peräisin olevassa Holstin muistelmien tendenssisessä käsikirjoituksessa, vuonna 1945 valmistuneessa Suomen ulkopoliittikan selvittelykomitean (Hornborgin komitean) mietinnössä sekä Väinö Tannerin muistelmissa.¹¹ Aihetta on sivuttu myös Aaro Pakaslahden muistelmissa, neuvostoliittolaisen V.V. Pohlebkinin tutkimuksessa, Kullervo Killisen artikkeleissa sekä Wolf Halstin esityksessä.¹² Tukholman horisontista on Neuvostoliiton rooliin jossakin määrin puuttunut Erik Lönnroth Ruotsin ulkopoliittikkaa vuosina 1919–1939 käsittelevässä tutkimuksessaan, ja Ahvenanmaankysymyksen yhteydessä sitä ovat tarkastelleet niukan aineiston pohjalta Krister Wahlbäck sekä – huomattavasti suppeammin – Hans Wasstjerna.¹³ Suomen Saksan-suhteiden valossa ovat eräisiin Suomen idänpolitiikkaan nivoutuviin tapahtumiin puuttuneet Jaakko Ilvessalo sekä diplomaatit Wipert von Blücher ja Aarne Wuorimaa muistelmissaan.¹⁴ – Yhteistä useimmille tässä mainituille esityksille on, että ne miltei poikkeuksetta Suomen idänsuhteita sivutessaan käsittelevät samoja muutamia harvoja tapahtumia useinkin vain toistaen toisiaan.

Edellä esitetty riittänee osoittamaan, että Neuvostoliiton roolia Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1937–1938 selvittelevä tutkimus joutuu suurelta osalta nojautumaan primäärilähteisiin.

Helsingissä 10.10.1972

Juhani Suomi

I Tie Tartosta

Tarton rauhansopimus päätti 14.10.1920 Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteissa lähes kolme vuotta vallinneen välitilan. Mutta vaikka maiden väliset muodolliset suhteet normalisoituivatkin, tietynlainen epäluuloisuus pysyi jatkuvasti keskinäistä kanssakäymistä leimaavana piirteenä. Varsin pian muodostui Itä-Karjalan -kysymyksestä uusi katkera kiistakapula. Mutta suhteisiin negatiivisesti vaikuttaneita tekijöitä oli molemmin puolin olemassa muitakin. Keijo Korhonen hahmottelee Kremlin silloisen käsityksen Suomen ulkopoliittisesta toimintamallista seuraavasti:

Suomen yleinen neuvostovastaisuus,
taipumus reunavaltioyhteistyöhön sekä halukkuus vetäytyä syrjään, kun
tämä yhteistoiminta alkaa edellyttää selviä sitoumuksia,
Neuvostoliiton yhteydenottojen epäluuloinen torjuminen,
eristäytymishalu,
pyrkimys etsiä kouraantuntuvaa tukea Kansainliiton jäseniltä, erityises-
ti Englannilta.¹

Suomalaiset puolestaan näkivät Neuvostoliitossa kommunismin ja maailmanvallankumouksen kehdon, jonka taholta – vuoden 1918 tapahtumiin vedoten – vaaran yhä pelättiin uhkaavan maan itsenäisyyttä. Yhteisymmärrystä ei suinkaan ollut omiaan parantamaan yhteiskunnallisten ja taloudellisten järjestelmien sekä ihanteiden ja katsantotapojen erilaisuus.

1. Neuvostoliiton turvallisuusjärjestelmästä pohjoismaiseen puolueettomuuteen

Neuvostodiplomatia piti Suomea kautta 1920-luvun pohjoisimpana reunavaltiona, tosin omat erityispiirteensä omaavana, mutta siitä huolimatta reunavaltiojärjestelmän osana. Sen katsottiin geopoliittisen asemansa vuoksi tietyissä olosuhteissa saattavan muodostua Neuvostoliitolle vaaraksi. Kremlin pelko kohdistui tässä suhteessa nimenomaan Englantiin ja Ranskaan, joiden uskottiin piilottelevan Suomen selän takana.² Eräässä vuonna 1929 Leningradissa ilmestyneessä ulkopoliittisessa teoksessa tilanne määriteltiin siten, että kansainväliset olosuhteet, taloudellinen riippuvuus ulkomaisesta (englantilais-amerikkalaisesta) pääomasta sekä voimistuvan Neuvostoliiton pelko työnsivät Suomea neuvostokansan vihollisten leiriin. Sen vuoksi sitä oli pidettävä varsin todennäköisenä Neuvostoliiton vastustajana, mikäli Puolan-Baltian-liitto ryhtyisi hyökkäämään.³ Samassa yhteydessä Suomelle annettiin myös epäsuora vihje sen vastaisen ulkopoliitiikan suunnaksi toteamalla, että kaikista Neuvostoliiton läntisistä naapureista kuitenkin Suomen kanssa neuvostohallituksella oli vähiten vastakohtia. Niin ikään vakuutettiin Suomella olevan kansatieteellisesti, taloudellisesti ja historiallisesti itsenäisen olemassaolon kaikki edellytykset, joita Neuvostoliitto ei mitenkään tulisi asettamaan kyseenalaisiksi.⁴

Reunavaltiopoliitiikan kärsittyä haaksirikon Suomi katsoi parhaimmaksi vetäytyä »ylhäiseen eristyneisyyteen» ja etsiä turvallisuutta yksinomaan Kansainliiton kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän piiristä. Suhteet Kremltiin pysyivät edelleen varsin viileinä. Kanssakäymistä eivät olleet omiaan edistämään suomalaisten poliitikkojen keskuudessa vallitsevat käsitykset bolševikkihallituksen pikaisesta kukistumisesta ja Neuvostoliiton pysyvistä heikkoudentilasta. Vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1929 kirjoitti eräs vuosikymmenen huomatuimmista poliitikoista: »Venäjän hajoaminen ... on historiallinen välttämättömyys ... tarvitaan vuosikymmeniä ennen kuin Venäjä on parantanut haavansa.»⁵

Usko Neuvostoliiton sotilaalliseen heikkouteen ja hyökkäyshaluttomuuteen eli – eräistä varoituksista huolimatta – sitkeästi 1920-luvulla ja osittain vielä seuraavalla vuosikymmenelläkin.⁶ Silmät suljettiin siltä tosiseikalta, että itäinen naapuri eli voimiensa väkevää kokoamisaikaa. Väärää turvallisuuden tunnetta lisäsivät omalta osaltaan länsivalloilta saadut epämääräiset avunantolupaukset neuvostohyökkäyksen varalta.⁷

Alkaneelle 1930-luvulle antoi Suomessa leimansa kasvava oikeisto-radikalismi, joka kärjisti idänsuhteita. Inkerin-selkkauksen aikoihin ideologialtaan äärioikeistolaiset ryhmät esittivät avoimia kehoituksia Itä-Karjalan valloittamiseksi.⁸ Ulkopoliittisesti radikaalit liikkeet kalistuttelivat sapeleitaan, ja Suur-Suomi -aate eli valtakauttaan. Herkimmin Neuvostoliitto näyttää kuitenkin reagoineen lapuanliikkeen suoritettiin kyydityksiin Suomen itärajan yli eli ns. muilutuksiin, joista käytiin ajoittain jyrkkäsävyistäkin noottien vaihtoa.⁹

Sitä ihmeellisemmältä tuntuu, että juuri tässä ilmapiirissä Suomen virallinen ulkopoliittikka kypsyi lähentymään Neuvostoliittoon. Syynä tähän lienee lähinnä pidettävä yleiseurooppalaista kehitystä ja sen aiheuttamaa suomalaisten yksinjäämisen pelkoa: Ranska alkoi huhtikuussa 1931 lähentyä Neuvostoliittoon, ja maiden välillä ryhdyttiin neuvottelemaan hyökkäämättömyyssopimuksesta, jonka jo 12.8. ilmoitettiin tulleen initioiduksi. Ranskan aloite vei mukanaan Puolan, joka oli jo edellisenä syksynä etsinyt sovintoa Neuvostoliiton kanssa. Se jätti oman hyökkäämättömyyssopimusluonnoksensa Moskovaan vielä elokuussa 1931. Puolaa seurasi sitten muut reunavaltiot.¹⁰ Mutta myös itärajan takana oli tapahtunut muutoksia. Uudeksi ulkoasiain kansankomissariksi vuonna 1930 tulleen Maksim Maksimovitš Litvinovin lähimpänä päämääränä oli Neuvostoliiton länsirajan varmistaminen yhtenäisen hyökkäämättömyyssopimusketjun avulla »vihamielisiä» lännen suurvaltoja vastaan.

Tapahtumain kehitys johti varsin pian tulokseen, ja Suomikin luopui isolaatiostaan solmien reunavaltioiden rinnalla hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa 21.1.1932.¹¹ Sopimuksessa Neuvostoliitto ja Suomi sitoutuivat pidättymään kaikesta hyökkäystoiminnasta toisiaan vastaan sekä olemaan osallistumatta toista vastaan suunnattuihin sopimuksiin. Niin ikään taattiin molemminpuolisesti Tarton rauhan rajat. Lopuksi sopimuspuolet ilmoittivat pyrkivänsä ratkaisemaan mahdolliset riitakysymykset rauhanomaisin keinoin.¹² Viidenteen artiklaan liittyen solmittiin maiden välillä 22.4.1932 alkuperäistä paktia täydentävä sopimus sovittelumenettelystä.¹³

Seuraavana vuonna Narkomindel (narodnyi komissariat po inostrannym delam, ulkoasiain kansankomissariaatti) sai vielä mahdollisuuden luomansa järjestelmän lujittamiseen: sen aloitteesta allekirjoitettiin 3.7.1933 ns. Lontoon pöytäkirja, joka määritteli hyökkäyskäsitteen. Neuvostoliiton rajanaapurien esimerkkiä noudattaen myös Suomi yh-

tyi 22.7. tähän sopimukseen¹⁴, joka Moskovassa luettiin ulkopoliittisiin voittoihin¹⁵.

Hyökkäämättömyyssopimukset merkitsivät muutakin kuin varmistusta Neuvostoliiton länsirajalle. Erään neuvostoliittolaislähteen mukaan niillä oli merkittävä osa yhtenäisen antineuvostoliittolaisen rintaman luomista koskevien suunnitelmien tyhjäksi tekemisessä.¹⁶ Näin oli Suomikin, jota Moskovassa epäilemättä oli pidetty mainitun rintaman varmana jäsen ehdokkaana, vedetty »kuiville».

Neuvostohallitus näyttääkin välittömästi hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisen jälkeen olleen tyytyväinen Suomen-suhteisiinsa.¹⁷ Myös Ritarikadulla (Suomen ulkoministeriössä) lienee sopimusta pidetty takeena idän politiikan normalisoitumisesta. Sen sijaan lehdistön kannanotot eivät olleet yhtenäisen linjan mukaisia: Suomen Sosialidemokraatti ja Hufvudstadsbladet olivat tyytyväisiä, edistyspuolueen äänenkannattajat suhtautuivat varauksin, ja äärioikeisto paheksui koko paktia. Uusi Suomi kiinnitti lisäksi huomiota siihen, ettei sopimuksessa ollut viitattu Neuvostoliiton velvoituksiin Itä-Karjalaa ja Inkeriä kohtaan.¹⁸ Samaan seikkaan kiinnitti huomionsa myös maan kansainvälisen oikeuden auktoriteetti Rafael Erich korostaen, että sopimuksen sisältöä tulnaisiin tulkitsemaan siten, että Suomi oli luopunut kaikesta puhevallasta em. alueiden suhteen. Vedoten siihen, ettei pakti millään tavoin vahvistanut Suomen turvallisuuspoliittista asemaa, hän ilmaisiikin toivomuksen, että koko asia kariutuisi sopimuksen ratifioimatta jättämisen kautta.¹⁹

Kremlin luoma läntinen hyökkäämättömyyssopimusjärjestelmä osoittautui varsin pian turvallisuustekijänä vähämerkityksiseksi. Syynä oli ennen kaikkea se, että se perustui väärään olettamukseen Ranskasta tai Englannista mahdollisena hyökkääjänä.²⁰ Valtapoliittisten perusasetelmien muuttuessa tämä kävi entistä ilmeisemmäksi: Saksassa kansallissosialismi oli nousemassa mahtitekijäksi vuonna 1933 valtakunnan kansleriksi nimitetyn Adolf Hitlerin johdolla eikä enää voitu pelkällä olankohautuksella sivuuttaa sen ideologian kommunismi- ja samalla neuvostovastaisuutta. Tämä tajuttiin myös Kremlissä. Vuodenvaihdetta 1933–1934 onkin luonnehdittu Neuvostoliiton politiikan pääkäännekohtaksi vetoamalla siihen, että neuvostojohto sai silloin varmuuden siitä, että suurempi sota oli uhkaamassa.²¹ Epäilemättä tämä pitää paikkansa, sillä juuri joulukuussa 1933 Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (NKP) keskuskomitea teki kauaskantoisen päätöksen Neu-

vostoliiton siirtymisestä kollektiivisen turvallisuuspolitiikan ajajaksi.²² Pian tämän jälkeen saatiin mahdollisimman arvovaltainen osoitus siitä, että Kremlissä oli todella arvioitu uudelleen ystävät ja viholliset. NKP:n pääsihteeri Josif Vissarionovitš Stalin totesi puoluekongressissa tammikuussa 1934, että Saksassa oli päässyt valtaan uusi politiikka, joka hengeltään oli erilainen kuin Neuvostoliiton ja Saksan välisissä sopimuksissa ilmennyt politiikka ja joka muistutti 1. maailmansodan aikaista Venäjää uhkaavaa suuntaa: »Saksan politiikka on samanlaista kuin keisarin, joka kerran valtasi Ukrainan, marssi Leningradia vastaan ja teki Baltian maista tukialueen marssiaan varten ...»²³ Samaa linjaa noudattelivat sitten muiden neuvostojohdajien tavallista merkittävämmässä yhteyksissä esittämät näkemykset. Kun Hänen Majesteettinsa Hallituksen Lordi Sinetinvirtija Anthony Eden maalisi-huhtikuussa 1935 vieraili Neuvostoliitossa, korosti Litvinov hänelle varoittavassa sävyssä Englannin vaarallisesti aliarvioivan Hitlerin aggressiivisuutta.²⁴ Kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Vjatšeslav Mihailovitš Molotov puuttui seitsemännessä neuvostokongressissa puolestaan Mein Kampf -teoksessa kaavailtuun valloitushenkiseen idänpolitiikkaan.²⁵ Samoin hän teki tammikuussa 1936 puhuessaan toimeenpanevalla keskuskomitealle todeten Hitlerin politiikan tähtäävän Neuvostoliiton alueiden anastamiseen.²⁶

Vuodesta 1933 lähtien voitiin Neuvostoliiton ulkopolitiikassa havaita myös entistä selvempänä pyrkimys lähestyä status quo -valtoja, mistä oli saatu joitakin osviittoja jo parin edellisen vuoden aikana.²⁷ Tämä merkitsi luonnollisesti asennoitumista Saksaa vastaan, joskin on muistettava myös vastakohtaisuudet Kaukoidässä, missä Neuvostoliitolla oli Japanissa naapuri, jonka »aggressiivisuutta ei ollut syytä epäillä»²⁸. Vielä ilmeisemmäksi diplomatiassa tapahtunut muutos kävi, kun Neuvostoliitto sittemmin epäonnistuneen Itä-Locarno -suunnitelman²⁹ puitteissa vuonna 1934 liittyi Kansainliittoon ja ryhtyi sen jäsenenä kollektiivisen turvallisuuden todelliseksi lipunkantajaksi.

Samanaikaisesti kulki kehitys Keski-Euroopassa huolestuttavaan suuntaan. Neuvostoliiton pitkän avoimen länsirajan avainvaltio Puola, johon Moskovassa aina oli suhtauduttu epäluuloisesti, oli lähestymässä Saksaa, ja 26.1.1934 – samana päivänä kun Stalin varoitti puoluekongressia Saksasta – maat solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen.³⁰ Vaikka sopimus muodollisesti näytti viattomalta sisältämättä edes minikäänlaisia määräyksiä yhteistoiminnasta kolmatta valtiota vastaan, oli

sen oirearvo kuitenkin melkoinen, etenkin kun Moskovassakin tunnettiin huhut Saksan puolalaisille vilauttelemasta saaliinjaosta³¹. Keskustellessaan helmikuussa Puolan ulkoministerin kanssa Litvinov ilmoittikin suoraan Neuvostoliiton olevan sitä mieltä, että sopimus oli kohdistettu sen turvallisuutta vastaan.³² Epäluuloja oli omiaan vahvistamaan Hermann Göringin vierailu Puolassa tammi–helmikuussa 1935, jolloin hän tiettävästi viittaili hyökkäysliiton mahdollisuuteen ja neuvostoliittolaisalueiden etupiirijakoon³³. Vain kuukautta myöhemmin Saksa sanoutui irti Versaillesin rauhansopimuksen asevoimia koskevista rajoitusmääräyksistä ja saattoi voimaan yleisen asevelvollisuuden.³⁴

Kuvatunkaltaisen kehityksen sai tuntumaan vieläkin vakavammalta se seikka, ettei Neuvostoliiton omaksuma uusi ulkopoliitiikka näyttänyt johtavan toivottuihin tuloksiin. Saavutukseksi – epäilemättä arvovaltasyistä varsin korostetuksi³⁵ – voitiin tosin kirjata vuonna 1932 solmittujen hyökkäämättömyyssopimusten voimassaoloajan pidentäminen kymmenellä vuodella, mikä Suomen kanssa solmitun sopimuksen osalta tapahtui 7.4.1934.³⁶ Sen sijaan neuvostodiplomatian laajemmalle ulottuvat suunnitelmat näyttivät jäävän vain suunnitelmiksi. Vaikka Neuvostoliiton tulo Kansainliiton jäseneksi olikin omiaan korostamaan sen roolia status quo -valtiona ja siten luomaan pohjaa mahdollisuuksille läheisempään liittoutumiseen länsivaltain³⁷ kanssa, tuotti lähentyminen kuitenkin perin niukkoja hedelmiä. Tämä päti nimenomaan Moskovon ja Lontoon suhteisiin, joiden näkyvimmäksi saavutukseksi jäi Edenin vierailu Moskovassa maaliskuussa 1935. Senkin merkitystä vielä himmensi Euroopan rauhan turvaamiseksi huhtikuussa järjestetty kokous Stresassa, jonne länsivallat jättivät kutsumatta Neuvostoliiton.³⁸

Ranskan suhteen Neuvostoliitto menestyi paremmin. Itäpaktisuunnitelmien yhteydessä tapahtunut lähentyminen johti vihdoon 2.5.1935 allekirjoitettuun keskinäiseen avunantosopimukseen. Siinä maat sitoutuivat tulemaan toistensa avuksi siinä tapauksessa, että toinen osapuoli joutuisi jonkin eurooppalaisen valtion provosoimattoman hyökkäyksen kohteeksi eikä Kansainliiton neuvosto kyentyisi auttamaan uhria.³⁹ Sopimuksen kruunasi Ranskan ulkoministerin Pierre Lavalin vierailu Moskovassa toukokuun puolivälissä.⁴⁰ Välittömästi vierailun jälkeen (16.5.) Neuvostoliitto solmi samanlaisen sopimuksen Tšekkoslovakian kanssa. Siihen sisältyi kuitenkin rajoittava määräys, jonka mukaan Neuvostoliiton avunannon edellytyksenä oli oleva vas-

taava Ranskan toimenpide. Ranskalla oli nimittäin pitkäaikainen sopimus Tšekkoslovakian kanssa.⁴¹

Solmitut sopimukset kohdistuivat aivan ilmeisesti Saksaa vastaan. Niistä huolimatta Neuvostoliitto ei voinut tuntea itseään mitenkään turvatuksi yksinomaan jo siitäkin syystä, että Ranska lykkäsi sopimuksen ratifioimista sisäpoliittisista syistä lähes kymmenen kuukautta⁴². Kaikeksi lisäksi vain muutamia viikkoja neuvostoliittolais-ranskalaisen sopimuksen solmimisen jälkeen Englanti loikkasi yllättäen Stresan rintamasta ja solmi 18.6. – edes Ranskaa asiasta valistamatta – Saksan kanssa laivastosopimuksen, joka myönsi Kolmannelle valtakunnalle oikeuden rakentaa sotalaivaston, jonka vahvuus vastaisi 35 %:a koko Kansainliiton laivastovahvuudesta.⁴³ Sopimuksen on täytynyt herättää Moskovassa mitä syvimpiä epäluuloja, etenkin kun Saksa oli juuri kevään kuussa näkyvästi kiristänyt idänsuhteitaan⁴⁴.

Suomen ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen korrektisti hautaama suhteita rasittanut heimokysymys heräsi jälleen henkiin Neuvostoliiton Kansainliiton jäseneksi tulon yhteydessä. Suomi ei ollut allekirjoittajana ns. 30:n valtion sähkössä, jolla Neuvostoliitolle esitettiin kutsu järjestöön liittymiseksi. Sen sijaan se ilmoitti – yhdenmukaisesti muiden pohjoismaiden kanssa – tavanmukaisten diplomaattikanavien kautta olevansa valmis äänestämään jäsenyyden puolesta.⁴⁵ Suomen Kansainliitto-valtuuskunnan saamat ohjeet olivat tämän ilmoituksen mukaiset.⁴⁶ Kun kuitenkin eri tahoilta oli esitetty, että Itä-Karjalan -kysymys olisi tässä yhteydessä saatava jälleen ajankohtaiseksi, kehoitettiin valtuuskuntaa sopivan tilaisuuden tullen Itä-Karjalan -kysymystä suoranaisesti nimeämättä pidättyvässä muodossa huomauttamaan, että Neuvostoliiton jäseneksi tulon jälkeen tarjoutuu entistä parempi tilaisuus selvittää rauhanomaisesti Suomen ja neuvostohallituksen välisiä erimielisyyksiä.⁴⁷

Asia mutkistui Neuvostoliiton esitettyä tunnetun varaumansa aikaisempien riitakysymysten soveltumattomuudesta oikeuskäsittelyyn. Suomen Kansainliitto-valtuuskunta tutki varauman oikeudellista pohjaa ja sai mielestään riittävät selvitykset siitä, ettei se sisältänyt mitään peruskirjan vastaista tai sellaista, joka vaarantaisi Suomen mahdollisuuksia valvoa Tarton rauhansopimukseen sisältyvien velvoitusten noudattamista.⁴⁸ Kotimaassa sen sijaan tunnettiin tapahtumain saaman käänteen johdosta yleistä levottomuutta. Niinpä sanomalehdistössä väitettiin varauman riistävän pohjan koko Kansainliiton peruskirjalta, ja yli-

oppilasosakuntien kuraattorit kävivät pääministerin luona esittämässä jopa, että Suomi vastustaisi Neuvostoliiton pääsyä Kansainliittoon niin kauan, kunnes Tarton rauhansopimuksessa mainitut vähemmistökansallisuusjärjestelyt olisi saatu kansainvälisesti käsitellyiksi.⁴⁹ Valtioneuvostossa, joka näyttää käsitelleen kysymystä pikemminkin sisäpoliittis-psykologisena kuin oikeudellisena ongelmana, oltiin myös levottomia ja esitettiin »melko pitkällekin meneviä suunnitelmia».⁵⁰ Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kerrotaan kokonaisuudessaan ehdottaneen Suomen esiintymistä Genevessä suoranaisella viittauksella Itä-Karjalan-kysymykseen.⁵¹ Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan ministeri Rudolf Holsti tyytyi merkityttämään pöytäkirjaan Suomen tulevan äänellään kannattamaan Neuvostoliiton jäsenyyttä, koska neuvostohallitus »sitoutuu noudattamaan kaikkia kansainvälisiä velvoituksia ja päätöksiä, jotka sitovat kaikkia Kansainliiton jäseniä peruskirjan ensimmäisen artiklan mukaisesti».⁵² Itse asiassa lausunto siis kuitenkin sisälsi – joskin peitetyimmässä muodossa – saman epäsuoran toivomuksen, jonka valtuuskunta matkalle lähtiessään oli luvannut esittää.

Keijo Korhosen mukaan vain harva ulkopoliittinen kysymys herätti Suomessa niin kiivasta arvostelua kuin Neuvostoliiton tulo Kansainliittoon. Tämä pantiin tarkoin merkille Narkomindelissä, jossa se herätti ärtymystä. Vakavin tyytymättömyyden aihe näyttää olleen se, että Suomen asenne tuotiin julki myös Geneven foorumilla, sillä erillislauseman esittämisellä Suomi varsin selvästi osoitti tuntevansa jo etukäteen vakavia epäilyksiä Neuvostoliiton pyrkimysten vilpittömyyttä kohtaan.⁵³

Ilmeistä siis on, ettei hyökkäämättömyyssopimuksen vaikutus Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin muodostunut sellaiseksi, kuin se olisi saattanut muodostua. Vuoden 1932 jälkeenkin poliittinen eristyneisyys jatkui ja »raja railona aukesi». Sen umpeutumattomuudesta pitivät huolen molemmipuoliset epäluulot sekä ennen kaikkea 1930-luvun puolivälistä lähtien Suomen itäisten suhteiden ylle varjonsa heittänyt kansallissosialistinen Saksa.

Läntisen hyökkäämättömyyssopimusjärjestelmän osoittautuminen turvallisuustekijänä riittämättömäksi, uudella ulkopoliittisella linjalla saavutetut vähäiset menestykset, länsivaltain välinpitämätön asennoituminen ja toisaalta Saksan varustautuminen sekä sitä onnistuneesti täydentävä sopimuspolitiikka saivat neuvostohallituksen silmäilemään yhä huolestuneemmin maan länsirajalle. Saksan onnistuneen diploma-

KUVAUS KANSAKUNNAN KOHTALONHETKISTÄ, SUOMEN TIESTÄ KOHTI TALVISOTAA – LOISTAVASTI AIKAA KESTÄNYT, JÄLLEEN AJANKOHTAINEN TIETOKIRJAKLASSIKKO UUTENA LAITOKSENA

Alun perin vuonna 1973 ilmestynyt ja viimeksi vuonna 1989 saatavilla ollut *Talvisodan tausta* on edelleen täydellisin kuvaus nk. Jartsev-neuvotteluista sekä Suomen ja Ruotsin yrityksistä sitoutua puolustukselliseen yhteistyöhön Neuvostoliiton uhan minimoimiseksi.

Jännittävästi ja värikkäästi kuvatun tapahtumaketjun pääosassa on salaperäinen neuvostodiplomaatti Boris Jartsev, Stalinin emissaari. Miksi Suomi valitsi tietoisesti kannan, joka lopulta jätti sille vaihtoehdoksi vain sodan? Ketkä tekivät päätökset ja mitkä olivat heidän motiivinsa?

Juhani Suomi on täydentänyt nyt ilmestyvää uutta laitosta esipuheella ja epilogilla, jotka korostavat teoksen ajankohtaisuutta nykypäivänkin Suomessa. Talvisodan syttymisestä tulee 30.11.2014 kulu-neeksi 75 vuotta.

ISBN 978-951-31-8099-7 | WWW.TAMMI.FI | 92.7

PÄÄLLYS: MARKKO TAINA

PÄÄLLYKSEN VALOKUVA: MUSEOVIIRASTO

9 789513 180997